

17. Ätrands dalgång

Naturvärde: BZLKHGF

Klass: 1

Ekokarta-löpnr: 5129-01

Areal: 815,8 ha

Socken: Falkenbergs stad, Vinberg, Skrea, Årstad, Alfshög, Vessige, Ljungby, Askome och Okome

Omfattning

Ätran dalgång från Falkenberg till Ätrafors.

Nuvarande status

Natura-2000 – område (SPA) för Källstorps våtmarker.

Ätrands dalgång är klassat som riksintresse för naturvård NN12, för kulturminnesvård KN 19 och för friluftslivet FN 9.

Bedömning

Ätrands dalgång har stora biologiska och geovetenskapliga värden. I ån finns goda reproduktionsbottnar för lax och öring och en värdefull bottenfauna. Området har även stor betydelse för friluftslivet och inte minst laxfisket lockar många människor till ån. De värdefullaste delområdena i dalgången utöver själva ån är Källstorps våtmarker, Møllegård och Høstena källar.

Det är av allra största vikt att Ätran och Høgvadsåns naturliga laxstam bevaras och att reproduktionsbottnarna skyddas mot negativ påverkan. Det förutsätter att pågående försurning motverkas genom fortsatt kalkning av Høgvadsån.

Ätran har sitt källflöde i Västergötland och dalgången har bildats i den sprickdal som i nordsydlig riktning sträcker sig genom den halländska kustslätten.

Geologiska förhållanden

Berggrunden utgörs av olika gnejser och terrängen är böljande. På vissa håll går berget i dagen och höjer sig över det omgivande odlingslandskapet. Jordarterna består av isälvsediment som överlagrats med lera, sand och mo. Området ligger under högsta kustlinjen och jordtäcket har svallats kraftigt på sina håll.

Odlingsbygd

Marken i Ätradalen är präglad av åkerbruk. Det finns ett stort inslag av lövskog, företrädesvis ek med inslag av hassel i frodigare delar. Eken blir mera lågvuxen på höjderna där den utsatts för vindens påverkan. Gråalen är ett i Halland ovanligt inslag som växer längs Ätradalen nästan till Falkenberg. Förutom i Ätradalen, där den förekommer rikligt, finns naturliga förekomster i länet sannolikt bara i Viskans dalgång. På skuggiga platser utmed ån växer ormbunken safsa.

Ätrands vattenföring regleras genom dammen vid Ätrafors.

Vildlax och rik bottenfauna

Ätran och Høgvadsån är västkustens viktigaste fortplantningsområde för vildlax. Det är Sveriges största bestånd av naturlig atlantlax och det sker ingen utsättning eller reproduktion av odlad lax. Odlade laxar från företrädesvis Danmark och Norge som vandrar upp i vattensystemet sorteras bort vid Herting och i Nydala kvarn vid Köinge.

Lekbottnar av störst betydelse finns i Ätran mellan Vessigebro och Ätrafors.

Reproduktion av naturlig lax och öring förekommer i alla biflöden utan vandringshinder bland annat Fageredsån, Hjartaredsån, Høgvadsån, Skärshultaån, Stockån och Vinån. De allra minsta bäckarna har också reproduktion av havsöring. I Lillån och Svartån finns stationär öring.

Ätrands vattensystem hyser en krävande och känslig bottenfauna. I Ätrands huvudfåra, vid Tullbron i Falkenberg, finns Sveriges enda kända förekomst av nattsländan *Setodes*

punctatus och här finns även en rad andra sällsynta vatteninsekter. I ån har också det rödlistade havsnejonögat påträffats.

Många fågelarter som är helt beroende av den specifika bottenfaunan häckar längs med stränderna. Längs med Ätran förekommer forsärla, kungsfiskare och strömstare. I lövskogarna häckar bland annat härmsångare och näktergal.

Friluftsliv

Ätran och Högvadsån är en av Sveriges mest högklassiga laxåar. Det finns många natursköna partier med forsar och sel. Besökare lockas förutom från Sverige också från bland annat Danmark, Tyskland, Italien och Holland.

Ätran och de anslutande grönområdena utgör också värdefulla naturområden i Falkenberg centralort. Särskilt bör Doktorsprommenaden, Laxprommenaden, Vallarna och Hertingskogen betonas. Områdena är viktiga för friluftslivet, landskapsbilden samt har höga botaniska värden längs Ätran.

Kulturmiljö

Ätradalen har många fornlämningar från olika epoker, exempelvis finns i södra delen av dalgången många gravhögar som härrör från bronsåldern dvs. mellan 1500-500 f.Kr.

Två äldre färdleder med rötterna i förhistorisk tid går genom området. Vägarna korsades vid Sjönevad där rester av en medeltida borg påträffats.

Särskilt värdefulla delområden

Nedan beskrivs de mest värdefulla delområdena i dalgången, utöver själva vattendraget:

A. Källstorps våtmarker (42,7 ha)

Invid Ätran strax öster om Falkenberg ligger Källstorps våtmarker med anlagda våtmarker och naturliga vattensamlingar. Här finns ett mycket rikt fågelliv och bland fåglar som rastar eller häckar i området kan nämnas brun kärrhök, vattenrall, pungmes, storspov, årta, gräshoppsångare och mindre strandpipare. Även i övrigt är växt- och djurlivet rikt med

rödlistade arter som dvärgryggsimmare, rödlänke och snok.

B. Möllegård (9 ha)

Vid Möllegård invid Ätrons östra strand finns frodiga lövskogar i sluttningarna med ädellövskogar av alm, ek med mera samt alsumpskogar och strandskogar närmast ån. Här finns en hel del äldre, grova ekar och död ved. Fågellivet är rikt med arter som kungsfiskare, näktergal, kärrensångare och stenknäck.

Floran är rik i lövskogarna, exempelvis vätteros och i mer öppna fd ängs- och betesmarker med arter som desmeknopp, hässleklocka, brudborste, blåsippan, sötvedel, smörboll och buskviol samt i strandkanten rikligt med safsa och strutbräken.

C. Höstena källor (0,2 ha)

Höstena källor består av en större och några mindre artesiska kallkällor strax norr om Vessigebro, ca 100 meter från Ätrons strand. Grundvatten från de högre belägna omgivningarna trycks här fram ur marken och rinner sedan i en bäck ut i Ätran. De två största källorna, som ligger intill arandra, har kallats Kalle brunnar. Här kan man se hur det upprinnande vattnet bildar små kratrar i bottensanden.

Höstena källor är ett välbesökt utflyktsmål och har tidigt väckt intresse och förundran bland bygdens folk. De har fått särskilda namn och även förknippats med sägner och traditioner. Förr påstods exempelvis att den stora Höstena källa saknade botten. En sägen berättar att en bonde råkade köra ner i källan med vagn och ett par oxar. De försvann men flöt så småningom upp i Ätran.

Referenser

Erlandsson, J. 2000. Områden av riksintresse för Naturvård i Hallands län. Länsstyrelsens meddelande 2001:20.

Falkenbergs kommun. 1991. Bygd att vårda. Program för kulturmiljövård.

Fritz, Ö. 1996. Ytvattenvårdsprogram för Hallands län. Länsstyrelsens meddelande 1996:13.

Fritz, Ö. 1997. Skyddsvärd bottenfauna i rinnande vatten. Länsstyrelsens meddelande 1997:2.

Hernborg, K., Skålles, H. & Lindfeldt, K. 1989. Ängs- och hagmarker i Falkenbergs kommun. Länsstyrelsens meddelande 1989:11.

Larsson, K. 1988. Översiktlig naturinventering av Ätrans och Högvasåsens dalgångar i Falkenbergs kommun. Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen 1977. Natur i Hallands län, inventering och handlingsprogram för allmän naturvård.

Länsstyrelsen 1988. Områden av riksintresse. Kulturminnes vård. Länsstyrelsens meddelande 1988:17.

Länsstyrelsen 1988. Områden av riksintresse. Friluftsliv. Länsstyrelsens meddelande 1988:18.

Länsstyrelsen 2002. Natura 2000 Regeringsgodkända områden i Hallands län. Länsstyrelsens meddelande 2002:1.

Länsstyrelsens artdatabas (ej publ.)

Schibili, H. 1999. Biologisk uppföljning i kalkade vattendrag inom Hallands län Redovisning av elfiske samt fångststatistik och resultat i leklax- och smoltfällor 1998. Länsstyrelsen meddelande 199:14.

Skogsvårdsstyrelsens nyckelbiotops inventering, 1993-1996, opublicerad

Alskog vid Møllegård

Foto: Ingemar